

Trg sv. Trojstva u Slavonskom Brodu

Olga Maruševski

Samostalni istraživač

Izvorni znanstveni rad – UDK 711.6(497.5 Sl. Brod)
72(497.5 Sl. Brod)

24. 10. 2001.

Arhitektonski ansambl koji artikulira Trg Sv. Trojstva ima samo tri referentne točke, ne gledajući na različitu svrhu i funkciju, tri utilitarna objekta: franjevačku crkvu Presvetog Trojstva (i samo dvije osi zapadnog krila samostana), zgradu Muzeja Brodskog Posavlja, nekoć Magistrata i Vatrogasni dom. U taj neveliki kvadratni prostor vrijeme je upisalo tri tipa i stila kuća – monumentalni barok crkve iz 18. stoljeća, izvorno više kronološki nego stilski pretpostavljen skromni klasicizam građanske kuće Magistrata na prijelomu 18/19. st. i kasni historizam Vatrogasnog doma u tzv. Rundbogen stilu s početka 20. stoljeća. Doista trojstvo epoha koje je povijest obilježila vidljivim oblicima.*

Trg u obliku kvadrata nazvan je najznačajnijim baroknim urbanističkim zahvatom u tom dijelu Hrvatske

Trg sv. Trojstva u Slavonskom Brodu postupno je oblikovan tijekom 18. st. do početka 20. st. Zatvoren je s triju strana pročeljima triju zgrada različita stila i vremena: samostanske crkve sv. Trojstva, dijelom zgrade Magistrata (danas Muzej Brodskog Posavlja) i vatrogasnog doma. S parterom smišljeno sadenim zelenilom i dvama ulazima pripada tipu vrtnog ili ukrasnog trga 18. st. kako ga preporučuju urbanisti 19 i 20. st. Unatoč skromnom opsegu jedinstven je u tipologiji sjevernohrvatskih gradskih trgova.

* Rad u programu IPU Zlatko Uzelac i Davorin Stepinac: Konzervatorsko-urbanistička studija Trga Svetog Trojstva u Slavonskom Brodu. Zagreb 1998, rkp. – Nije bio dostupan arhivski materijal Magistrat Brod 19. st. koji je predan Historijskom arhivu u Slavonskom Brodu (vidi str. 10, bilj. 4 Katarina Petrović: Novi tematski postav Muzeja Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske 1969, br. 5-6). Raspolagala sam samo s presnicima kopija planova tvrđave i grada te iz drugih publikacija i s nekoliko nacрта zgrade Magistrata sačuvanih u Muzeju.

s njegovom osnovnom funkcijom omogućiti slobodan prostor nužan za isticanje reprezentativno artikuliranog volumena crkve i samostana. /Horvat-Levaj, str. 207-208/. Za tako eksplicitnu tvrdnju možda treba ipak uzeti u obzir još neizdiferencirani prostor na kojemu će franjevci u 17. st. začeti gradnju samostana.

Tipični planirani barokni trgovi, navlastito u našim krajiškim područjima, jesu ortogonalni ili upravo kvadratni i redovito u središtu grada, no okruženi javnim, crkvenim pa i stambenim zgradama oko kojih se širi ortogonalni raster ulica /Horvat, str. 110-133/. Naš je trg atipičan, nije ni glavni ni u središtu grada, a početak je drveni gostinjac s crkvom. Za buduće formiranje trga u kontekstu barokne tipologije crkve nedostaju, dakle, dva početna elementa. Prvi je lokacija blizu gradskih vrata na istočnom rubu zemljanim bedemima okruženog grada. To je jedno već od srednjeg vijeka uobičajenih mjesta gdje je bilo još praznih čestica i gdje su se stjecali putevi ulaska u grad što je pogodovalo franjevačkom apostolatu /Mirković, str. 96/. Za drugi nije ni potrebna potvrda na planovima grada, jer je posve razumljivo da je pred crkvama općenito, a napose u malim mjestima, morao postojati prazan prostor – obična travnata površina – nužan za skupljanje vjernika, a manje za umjetničku artikulaciju crkve. Premda je naš barokni trg izašao ispod ženijskog ravnala 18. st. kao »smišljeni urbanistički zahvat« s pogledom na veličajnu crkvu, ipak ga je oblikovalo vrijeme tijekom gotovo dvaju stoljeća.

Povijest izgradnje samostana pratimo prema planovima tvrđave i grada što se nalaze u Ratnom arhivu u Beču i prema podacima kako ih je skupio Paškal Cvekan u jednom od niza svojih povijesnih pregleda o franjevačkim samostanima na području današnje provincije sv. Ćirila i Metoda.

Na planovima s kojima raspolazem vidi se da je crtačima pozornost bila usredotočena na vojnu dionicu s tvrđavom, a manje na grad, no mahom će svi približno pokazati položaj samostana i crkve.

Franjevački samostan

Sagrađen je na mjestu, kako kaže P. Cvekan, gdje su franjevci i za vrijeme Turaka imali svoju kuću gostinjac i crkvu sv. Ivana župnu /Cvekan, str. 60-67, 72-80, 89-98/. Gostinjac sa crkvom spominje se 1640, nakon oslobođenja 1691. patrocinij je Presvetog Trojstva. Gostinjac je 1694. proglašen rezidencijom, a 1708. Kapitul u Našicama proglasio je rezidenciju formalnim samostanom. U početku se kompleks sastojao od dvaju

drvenih krila i drvene crkve nešto istočnije od današnjeg položaja.

Položaj i izgradnja može se približno pratiti prema planovima grada, jer drugih grafičkih dokumenata nemam, i uskladiti s kronologijom koju slijedi P. Cvekan.

Na planu koji je nastao potkraj velikog rata za oslobođenje (1683-1699) za kampanje Eugena Savojskog, naslovljenom Campement den 10 bis 12 October Anno 1697. prikazan je raspored vojnih jedinica i utvrđenja na širem području sa slavonske i bosanske strane. Ucertana je tvrđava Brod, to jest Bosanski Brod, a sa slavonske strane grad Brod kao dugačka pačetvorina sapeta bedemima, s trima uzdužnim ulicama, nazvana Cravatten Stadt (francizirani vojnički žargon, u neku ruku uzgredni dokaz o internacionalnim vojnim strukturama u doba Leopolda I). Na krajnjem istočnom rubu markiran je kvadrat samostana no sasvim proizvoljno prema uobičajenom tipu, jer tada još nije imao cjelovit oblik /Petrović, str. 5, 8, 32/.

Zanimljiv je (također i jezično!) Plan de Brod leve e trase iz 1715. kad je započeta gradnja nove tvrđave (1715-32-1768). Snimio ga je »sieur Perette capitaine ingenieur de cet fortes«. Prikazana je situacija na zemljištu južno od ulice, koja vodi do istočnog izlaza iz grada. Pripadalo je franjevcima te su ucrtana dva krila samostana, dio zapadnog s vrtom i južno krilo s kvadratom travnate površine koja dopire do ulice. Crkva je odmaknuta u položaju sjever/jug. U eksplikaciji pod O upisano je Les pere fransisqui, pod K Porte de PP fransisquin, to jest istočni izlaz iz grada. Uz sjeverni rub ulice pod L označen je objekt Les corp de garde i u istoj ravni nekoliko samostojećih objekata.

Iste oblike vidimo na planu iz 1723. samo u obrnutom položaju, kao i na onom iz 1728, ali s novom crkvom koja odgovara položaju današnje; iz 1732. kad su srušeni zapadni i istočni bedemi ucrtano je južno krilo i kvadrat vrta ispred zapadnog krila; 1738. prikazan je obris cijelog kompleksa; 1739. vidimo samo tri krila i crkvu pred kojom je uzak prostor u koji uvire južna ulica te uz zapadno krilo četiri pravilna kvadrata vrta sa zdencem u sredini (na planu iz 1831. nazvan Kuchengarten).

Prema Cvekanu drvena samostanska krila postupno se ruše i 1727. postavljen je kamen temeljac za zidano zdanje. Iste su godine postavljeni i temelji crkve, ali je gradnja nastavljena istom 1743. i pokrivena 1750. Zajedno s crkvom zidan je i toranj. Drvena crkva, kako pokazuju i planovi, ostaje u funkciji dok se ne dovrši nova. Pročelje s postavljanjem kipova dovršeno je 1761. godine. Zapadno krilo Samostana je najstarije,

građeno od 1727. do 1729, a vrt pred njim ograđen je zidom. Južno je započeto 1729, dovršeno 1732. udaljeno od Save 15 orgija (28.44 m), sjeverno je dovršeno 1758, a temeljni kamen za istočno krilo postavljen je 1762. godine.

Uspoređujući Cvekanovu kronologiju s planovima od 1728. do 1763. ucrtavani su oblici samostana kako su prvotno postavljeni u prostoru i od 1727. postupno dovršavani. Tako na planu iz 1763. još nema istočnog krila i tek onaj iz 1780. prikazuje dovršenu gradnju. Grad je na planovima prikazivan shematski, podijeljen u jednolično obojene blokove s uzdužnim i poprečnim ulicama. Čini se da je zasad najmjerodavniji plan iz 1763: markirana je ograda samostanskog vrta, to jest južni zid trga, no prilično je nejasna situacija na sjeverozapadnom rubu; ucrtana je južna ulica koja poput prečice siječe prostor pred crkvom i teče dalje prema već izgrađenim dijelovima grada, zapravo utabani put koji i danas presijeca trg.

Crkva doista gospoduje u širem okolnom prostoru, jednobrodna je, moćnih debelih zidova, poligonalno zaključena. Reklo bi se, da je u svom stilu i obujmu stroga i moćna kao i brodska tvrđava. Masivni trup broda i u unutrašnjosti ima iste značajke, postrance tek s plitkim oltarnim nišama iznad kojih su visoko gore prozori između pojasnica bačvastog svoda.

No ovdje nas zanima zapadni zid trga koji čini pročelje crkve, u masi, proporcijama i raščlambi u gotovo idealnoj harmoničnosti i redu: visoki trokutasti zabat s tri ovalna otvora, profilacija razdjelnog i portalnog vijenca i pilastarska raščlamba, akcentuacija središnje osi s portalom, velikim i manjim ovalnim prozorom, postrance s nišama s kipovima i prozorima iznad njih.

Masivni trokatni toranj uz svetište s ruba trga jedva da je vidljiv, kao i u vizuri grada, ali je zato visoki krov lađe postao orijentir u prostoru.

Prema odredbi Josipa II iz 1781. (preustrojstvo župa i određeni numerus fixus redovnika) samostan je ukinut 1787, a crkva postaje župna. Franjevci se vraćaju 1806. godine.

Magistrat (Muzej Brodskog Posavlja)

Kvadrat pred crkvom dobio je izrazitije oblike zatvorenog trga izgradnjom skromne prizemnice. Najvažniji dokument o postojanju kuće je katastarska karta Vojnog komunitata Brod iz 1780. (Öconomische Mappa der Militar Communitaet Brood, rad kadeta Franza Rexlera). Brod je, naime, dobio status slobodnog vojnog komunitata 1751, koji je ukinut 1787. i

ponovo uspostavljen 1820. godine. Urtan je meandar kuće nejednake dužine i širine krila, koji zaprema dio sjeverne strane trga, zatvara njegovu zapadnu stranu, nastavlja se južno uz ulicu koja vodi do crkve, odnosno trga i zaokreće prema sjeveru. Kada je kuća sagrađena nije poznato, svakako poslije 1763. i vjerojatno je s vremenom dograđivana. Prema »Uspomenama na stari Brod« I. A. Brlića kupljena je 1822. za Magistrat »kuća prezaduženog Ivana Ninkovića«. On spominje i staru ruševnu drvenu magistratsku kuću koja se nalazila na istočnom rubu današnjeg Trga Ivane Brlić Mažuranić. Na planu o stanju tvrđave iz 1778. označena je kao Waroschhaus, a iza nje uz šanac je vrt, prema Brliću »stara varoška kuća i načelnikova bašča«. No uoči austrijsko-turskog rata izdana je 1783. carska naredba da se sruše sve zidane kuće u blizini tvrđave, tako magistrat, solara, carinarnica i kontumac, te se na brisanom esplanadnom prostoru mogu graditi samo drvene kuće. Nova lokacija za državne ustanove nađena je istočno od samostana /Petrović, str. 9/, tako se poslije i kuća za Magistrat našla u tom dijelu grada.

Nakon što je 1820. obnovljena civilna općinska vlast načinjen je 1823. nacrt zgrade. Naslov glasi: Plan über die laut beiliegenden Commission aufnahms Protocol theils neu Bau theils Reparaturen an dem neue Stadthause zu Brood. Aufgenommen und gezeichnet durch Franz G (dalje nečitljivo)... Maurermeister. Dat. 15/1 1823. Prema tome osim plana iz 1780. još jedna potvrda da je kuća postojala, a nije građena oko 1825. kako se dosad mislilo /Toldi, str. 51/. Krila su u osnovi kao i današnja s prolazom u koljenu između sjevernog i zapadnog krila, različita je dužina i broj i raspored osi. S dvorišne strane otvoreni je trijem. Razlike u prostornom rasporedu mogu se vidjeti u usporedbi s današnjim stanjem. Prikazan je i dio pročelja, krov, prolaz (Durchfahrt) i jedan prozor, dovoljno da zamislimo zgradu kakva bi trebala biti u cjelini s obzirom na njezinu novu funkciju i da oblicima dokumentira stil i vrijeme: lučno zaobljen ulaz s plitkim pilastarskim dovratnicima bez baza i jednostavnim kapitelima, pa oštrokuti prutasti vijenac oko gornjeg dijela prozora. Krov s tavanskim kućicama visok je do sljemena kolika je i visina zidova. Prema eksplikaciji portal je povišen, a kuća je već imala tako visok krov, no koji nije samo, kako se to obično kaže, u tradiciji visokog krovišta, ni samo nužnost tavanskog prostora, nego simbolizira dostojanstvo kuće, izgubljeno u današnjoj muzejskoj zgradi. (Prema tlocrtu sadržaj je kancelarija i arhiv gradskog pisara, soba i kuhinja gradskih stražara, kancelarije gradske uprave, načelnikov stan.)

U toj graničarskoj škrtosti ipak se vidi da je zidarski majstor poznao dekorativne motive romantičnog klasicizma 19. stoljeća. Intencija je svakako s tim skromnim, možda i neizvedenim projektom obnove i dekoracije, trgu s crkvom dati svečaniji izgled. Postoji i nedatirani nacrt prizemnice za novi stan gradskog pisara, koji je prema Brliću došao u Brod 1820. te za štalu i šupu (tlocrti, presjeci, pročelja) prema tipu legende iz tridesetih godina. Iz plana datiranog 1860. (Plan über die abgebrante und wieder herzustellende Magistrats Gebäude zu Brod) saznajemo da je zgrada izgorjela i nanovo izgrađena, no zacijelo ne do temelja i premda je objašnjenje jedva čitljivo, ipak se iz tlocrta može zaključiti da je prikazani dio identičan nacrtu iz 1823. Koliko je razaberivo na dvorišnoj strani zapadnog krila vidimo današnju situaciju, okrnjen arkadni trijem i tri prozora. Možda je kuća tada pokrivena niskim krovom. Nacrti iz 1845, 1865. i 1872. odnose se na adaptacije postojećih prostorija, na vijećničku dvoranu odmah do prolaza te dvorišnih pregradnji. Prema tim skromnim crtačkim dokumentima zgrada je doživjela nekoliko nužnih adaptacija. I da ne bismo gubili vrijeme na brojanje prozorskih osi i opis prozorskih vijenaca, današnja situacija pokazuje da je sačuvan osnovni meandrirani oblik stare kuće kako ga vidimo i na katastarskoj karti na prijelomu stoljeća prije izgradnje Vatrogasnog doma, oblik koji znači više od građe ili stila, jer je njegova historijska urbanistička funkcija da dijelom zatvori kvadrat pred crkvom.

Napokon na položajnom nacrtu što ga je zbog namjeravane izgradnje nove vijećnice načinilo 1894. poduzetništvo Pilar, Maly i Bauda s potpisom Martina Pilara označen je raspored sadržaja; u jugozapadnom krilu je Gradsko poglavarstvo, u sjevernom Kotarska oblast.

Intermeco s Vijećnicom i Vatrogasni dom

I upravo na tom sjevernom rubu trga trebala bi se podići vijećnička zgrada »licem gdje je sada zgrada u kojoj je kotarska oblast, koja kao i sve druge zgrade na tom prostoru imala bi se srušiti« /Posavska Hrvatska 1894/. Rušenjem po ondašnjim mjerilima stare neugledne prizemnice htjelo se izgradnjom vijećnice postići suglasje s pročeljem crkve, a to bi zacijelo potaknulo i uređenje partera trga. Pilar je 1894. načinio nacрте, no sačuvani su samo tlocrti podzemlja (podruma!) i prvog kata koji daju naslutiti stil. Iza središnjeg istaknutog rizalita s balkonom i trima otvorima u punoj je širini velika vijećnička dvorana. Pretpostavlja

se i svečani ulaz u atrij sa stubišem u začelju. Bočno su prostorije namijenjene višim gradskim funkcijama, dugačak hodnik dijeli ih od ostalih kancelarijskih soba. Prema tom standardnom rasporedu zamisliva je neorenesansa prikladna za taj tip javne zgrade. Zbog velikih troškova od 41 tisuće forinti odustalo se od gradnje /Toldi, str. 54/, a mjesto je 1900. zauzeo jeftiniji Vatrogasni dom dovršen 1904. godine.

Nije jednostavno sortirati stil Vatrogasnog doma odabran s namišlju da kuća ne predstavlja samo svoju korisnu namjenu. Ne može mu se odreći stanovita reprezentativnost, jer su to u manjim mjestima redovito bile jednostavne funkcionalne zgrade pri čemu je istaknuti znak samo dojavni toranj. S pravom je rečeno da je bio »u ono doba na glasu kao jedan od najljepših u Hrvatskoj« /Toldi, str. 54/. U kronotopu europske arhitekture pripadao bi kasnom utemeljiteljnom dobu prijeloma stoljeća s neohistorizmom i secesijom. No, tada se opet javlja ona poznata dihotomija iz sredine 19. st. između tektonike klasicističkog kubusa i simbolike stilske arhitekture /Hofmann, str. 258/, osobito u varijantama romantičnog historizma s konstrukcijom oblog luka. Projektant Vatrogasnog doma odlučio se za tradiranje oblika i odlika tog stila u nagodbi s gradivom u oblaganju zida golom opekom, no ipak idealiziranom posebnom obradom površine.

Čini mi se da pred ovom neobičnom zgradom nije suvišno zadržati se upravo na gradivu kao »Bekleidung« zida ne misleći pri tom na godinu izgradnje nego samo potsjetiti na opće poznate činjenice u primjeni opeke, uopće gradiva, rijetko elaboriranog kao zasebne teme u našim povijesno umjetničkim analizama, poglavito stilske arhitekture.

Fasadna opeka kao građevni i ukrasni materijal već od dvadesetih godina 19. st. ima posebno značenje: stilotvorno u inspiraciji regionalnim stilovima prošlosti (u Engleskoj npr. Italian Brick Style, u Njemačkoj propagandisti obnove i izgradnje zastupaju Backsteingotik, revival romanike pretpostavlja lombardske i sjevernonjemačke uzore), teorijsko u vrednovanju materijala, kako je tumačeno, uvažavanjem moralno-etičkih principa, tehničko u emancipaciji opeke izvedene iz tehnike tkanja kao pramotiva u oblaganju prostora, estetičko u konstruktivnoj polikromiji, ekonomsko u eksploataciji novopodignutih ciglana i znatno jeftinijem održavanju zgrada. U dekoraciji nema gomilanja i ljepljenja gotovih mehanički reproduciranih ornamenta na žbukanom zidu, nego se opeke slažu u geometrizirani ornament, koji izvire iz prirode materijala, pa i u kombinaciji žbuke, kamena, željeza i drva. Ope-

ka se primijenjuje u crkvenoj arhitekturi, javnim i privatnim zgradama, u prometnim, industrijskim i gospodarskim objektima (nekoliko primjera – u Brodu u kući Brlić-Mažuranić konjušnica »gospodskog izgleda«, dvorišna krila u kući Radosavljević-Golubić na Trgu Ivane Brlić Mažuranić, u Zagrebu Dom Hrvatskog sokola i Kola, palača HAZU, kaptolske kurije, tvornica kože, Mirogojski kompleks, obzide crkve u Mariji Bistrici). Graditelj Vatrogasnog doma znao je iskoristiti sva ta svojstva i prednosti uvaživši i graditeljsku praksu u našem i širem europskom prostoru. A dodajmo da je upravo ovdje opeka metafora ravničarskog kraja, glinaste zemlje i vode.

Tijelo zgrade je izduženi pravokutnik, u prizemlju s garažama, ali je projekcija prema trgu zanimljiva: tekstura zidnog platna, snažan profilirani krovni vijenac, na bokovima koso postavljeni pilastarski potpornjaci, obli i segmentni lukovi otvora – sve to asocira na eklectizam romantičnog historizma. A dojavni toranj s rešetkastom metalnom ogradom terase, s kanatnim ukrasom i veselom kapom s metalnom vjetrokaznom zastavicom, s pročelne je strane nalik ljetnikovačkom vidikovcu, sa začelne doima se kao moćni barbakan. Ovako složena kuća jedinstveni je artefakt u fondu grada i nije pretjerano reći da je u njenoj pojavnosti predočen estetički i tehnički koncept arhitekture historizma u jedinstvu svrhovitosti, čvrstoće, funkcije i materijala.

Na licitaciji za gradnju prihvaćena je najpovoljnija ponuda Antuna Stantzela i Dinka Colussija /Spomenica, str. 28/. O autoru projekta ni riječi, o Stanzelu nemam podataka, dok Dinko pripada sisačkoj graditeljskoj obitelji Andrije i Antuna Colussija /Maroević, str. 48/, zabilježen kao član Društva inženjera i arhitekata u njihovu glasilu 1902. i 1904. godine. Nije mi poznato da je i projektirao zgrade i barem zasad malo je vjerojatno da je ideja potpuno njegova.

* * *

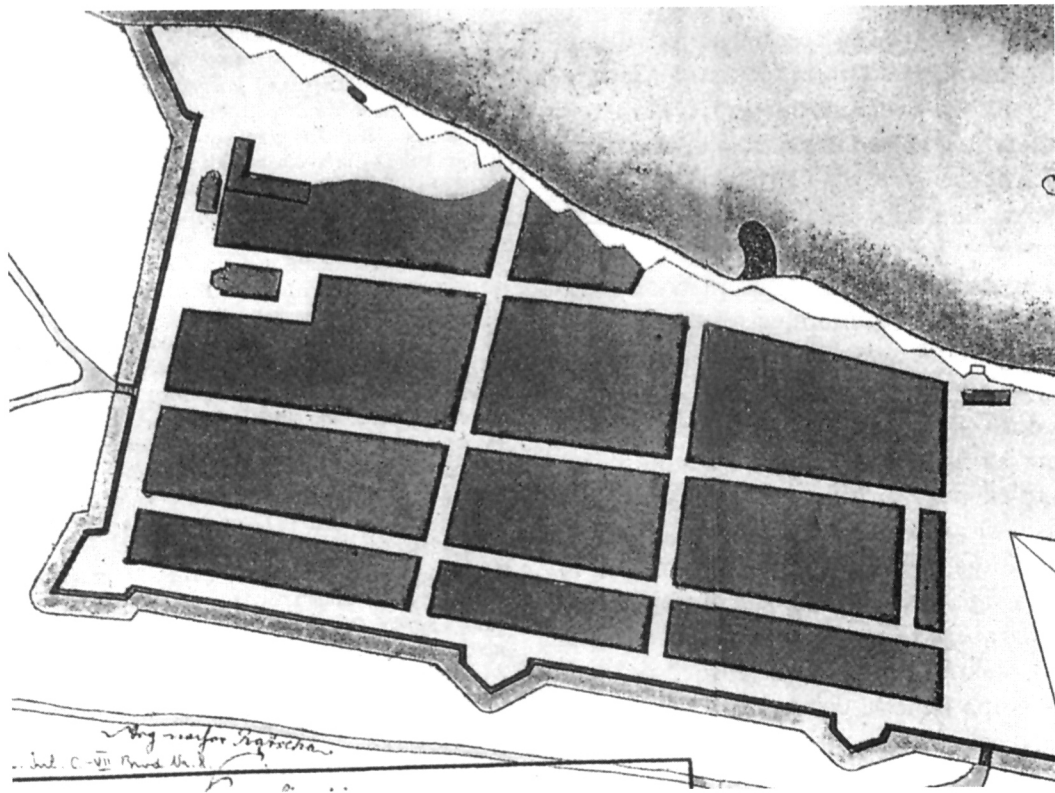
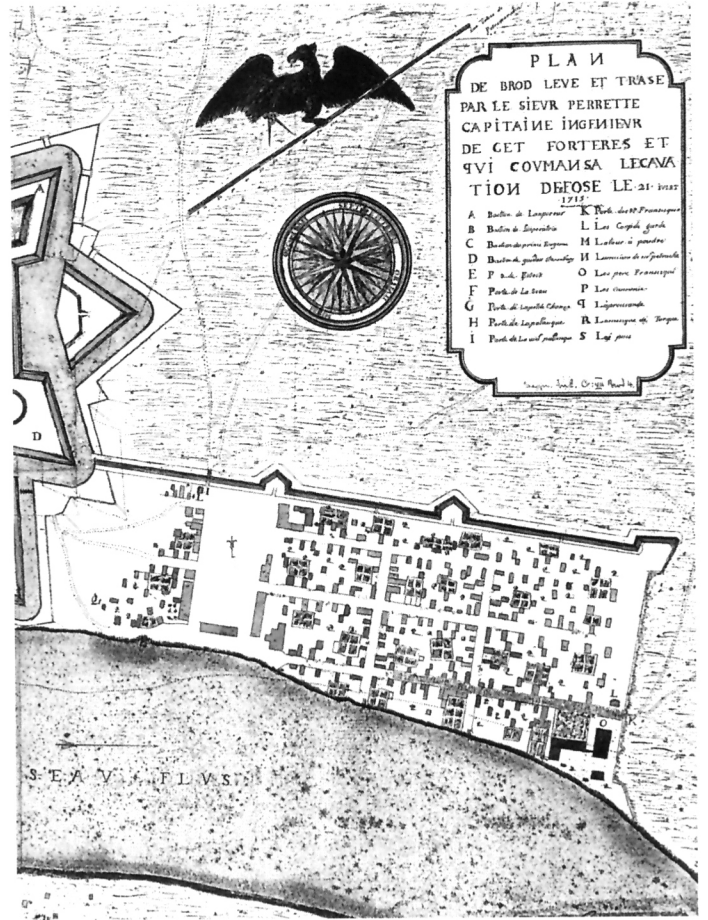
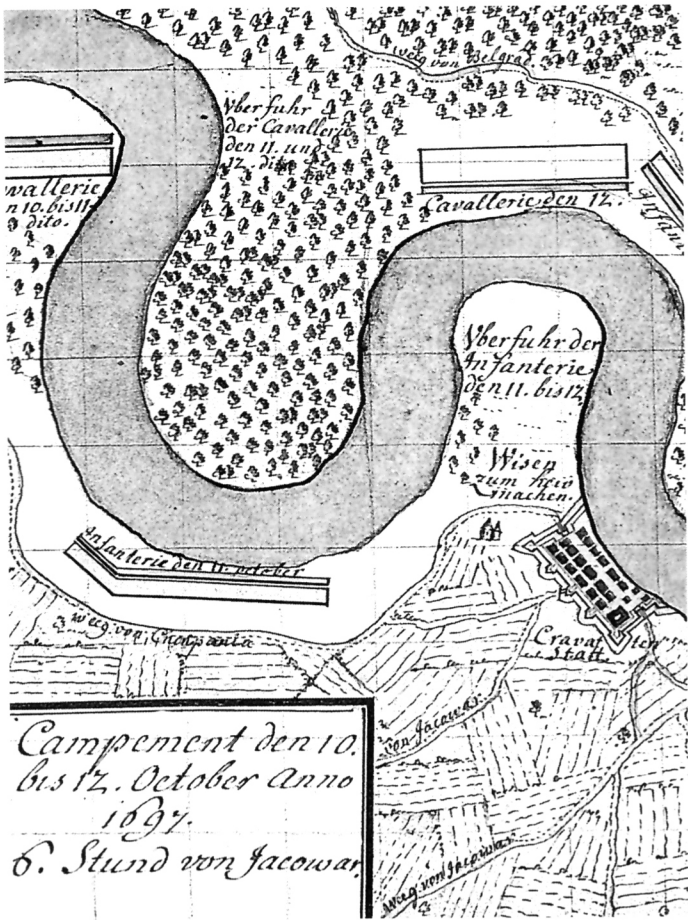
Trg je u tipološkom diskursu od početka usmjeren isključivo prema javnoj funkciji s glavnom temom franjevačkim kompleksom, a zatim slijede magistratska kuća i Vatrogasni dom.

Unatoč njegovu geometrijskom baroknom liku ili bolje reći vojničkom redu i pravilnosti, upravo zbog tako različita sadržaja nužno je obazrijeti se na osobine što ih je stekao tijekom vremena. U posljednjoj fazi doima se kao sredina između javnog trga i privatnog vrta, kako taj engleski tip opisuju i preporučuju urbanistički priručnici na prijelomu 19/20. stoljeća /Stüb-

ben, str. 152-160/, ali pamti i onaj prvotni fratarski posjed iz 1715. godine. Ima samo dva ulaza sa zapadne i istočne strane, zatvoren je i miran te se na njemu »čovjek može osjećati kao kod kuće« /Sitte, str. 47/, dakako mogao bi kad bi se Vatrogasnom domu, danas izvan funkcije, našao novi »kućni« tihi sadržaj. Takvi trgovi podnose i grupe većeg drveća »sa svrhom da sakriju nelijepi izgled ili da uokvire umjetničku sliku ili da označe razliku u mjerilu« /Stübben, str. 159/ no ovdje je zelenilo smišljeno sađeno oko još uvijek postojeće prečice iz 18. stoljeća. Tako zasnovan parter trebalo bi i dalje čuvati, a možda opet postaviti i ogradu uz nekadašnji samostanski vrt kao južni zid trga što ga danas čine debla gustih krošnji. Trg je tako s vremenom stekao drugi identitet pa makar ga nazvali lokalnim ili provincijalnim izdankom povijesnih trgova. S tvrđavom, glavnim trgom i savskom obalom čini zapravo cjelinu, osebujnu južnopanonsku sliku grada, no koju bi trebalo očistiti od stoljetnog taloga zapuštenosti.

Literatura:

- Brlić, Ignjat Alojzije: Uspomene na stari Brod. Brod n/S 1885., repr. sv. II u Vijesti. Godišnjak Muzeja Brodskog Posavlja 1983., br. 7.
 Cvekan, Paškal: *Franjevci u Brodu*. Slavonski Brod 1984.
 Hofmann, Werner: *Das irdische Paradies. Motive und Ideen des 19. Jahrhundert*. München 1974.
 Horvat, Anđela: *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Poglavlje Arhitektura. P.o. Barok u Hrvatskoj 1982.
 Horvat-Levaj, Katarina: *Barokna franjevačka arhitektura. Provincija sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistranskog*. Katalog izložbe Mir i dobro. Umjetničko i kulturno naslijeđe hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. Zagreb 2000.
 Maroević, Ivo: *Sisak grad i graditeljstvo*. Sisak 1970, prema. rkp. građi F. Kovača spominje graditeljsku obitelj Colussi iz Julijske krajine (Friuli) i Andriju rođ. u Sisku 1846. koji gradi »gotovo sve reprezentativne zgrade u Sisku krajem stoljeća« uz opasku I. M. da se ne zna je li po svojim ili tuđim nacrtima. Dodajem još nekoliko podataka: Andrija je dobio obrtnicu 1880. na ime And. Colussi graditelj Zagreb Zrinski trg 16 (DAZ Obrtovno kazalo 17/3, str. 307/64). Gradio u Karlovcu škole, domobranksu vojarnu i kolodvor, prema dostupnim snimkama iz Karlovca i Siska zacijelo po tuđim nacrtima. S Ivanom Buttazonijem (majstor zidar Giovanni B. Sisak) gradio župnu crkvu u Velikoj Gorici prema Bolléovu nacrtu. Andrija i Antun kao graditelji u Viestima inženjera i arhitekata 1892, o poduzeću novine Posavac Sisak 1892/93. Antun izlagao na Milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896 ciglarske proizvode. Andrijin sin Petar udružio se s Robertom Reissom, gradio u Karlovcu. Dosad nigdje podataka o Dinku kao projektantu.
 Mirković, Marija: *Opće značajke franjevačkog oblikovanja prostora*. Franjevci hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda. Zagreb 1992.
 Petrović, Katarina: *Tvrđava i grad Brod 1715-1905*. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske 1972, br. 4-6. Iz iste godine na planu dat. 12/VI – 6/ XI, grad nazvan Croatenstadt.
 Posavska Hrvatska, Sl. Brod 1894, u br. 3 obznanjuje osnivanje tvrtke, u br. 4 razmatranje pristiglih nacrtu.
 Sitte, Camillo: *Der Städtebau nach, seinen, künstlerischen Grundsätzen IV Aufl.* Wien 1909. prev. Umetničko oblikovanje gradova. Beograd 1967.
 Spomenica o osamdesetpet-godišnjem radu Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Slavonskom Brodu 1872-1957. Sl. Brod s. a.
 Stübben, Josef: *Der Städtebau. Handbuch der Architektur IV Th. IX Hlbd.* Darmstadt 1890.
 Toldi, Zvonimir: *Brod na Savi. Dva zlatna doba. 1244-1994*. Slav. Brod 1994.

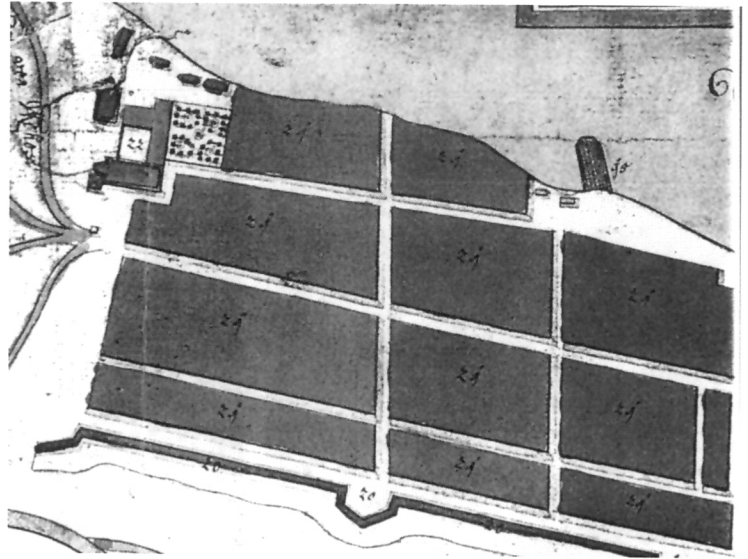

1

2

3

4. Plan tvrđave i grada 1732. (Plan von Broodt), detalj.

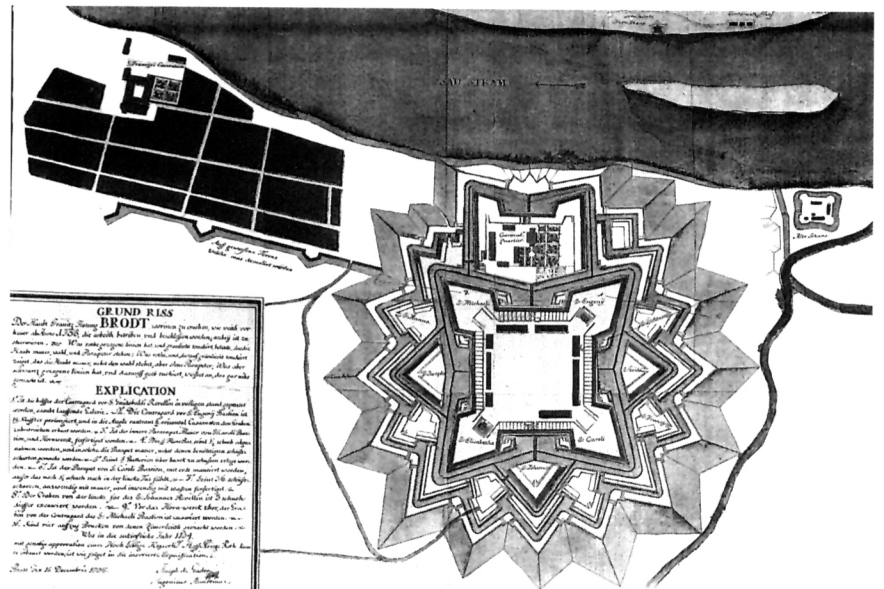

Lijevo:

1. Plan logorovanja austrijske vojske od 10. do 12. listopada 1697. (Campement den 10, bis 12. October Anno 1697).

2. Plan tvrđave i grada 1715 (Plan de Brod leve et trase), detalj.

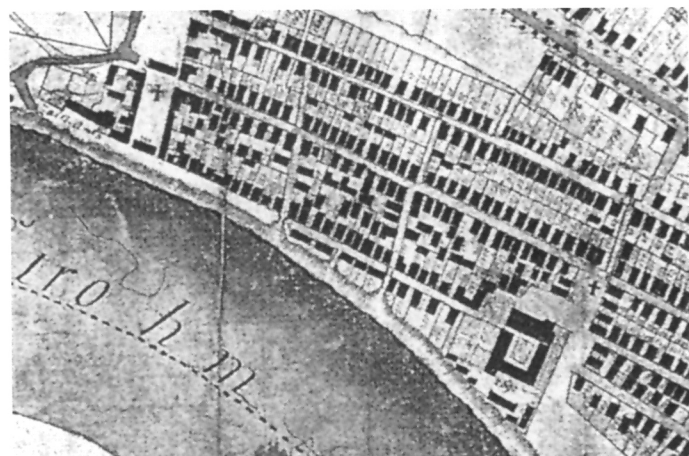
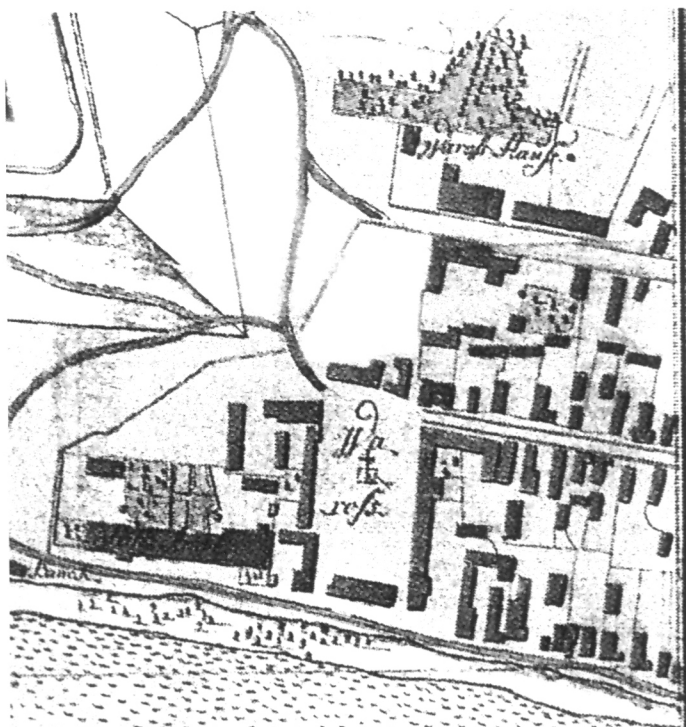
3. Plan tvrđave i grada 1728, detalj

5. Plan tvrđave i grada 1738 (Grund Riss der Haupt Granitz Festung Brodt)

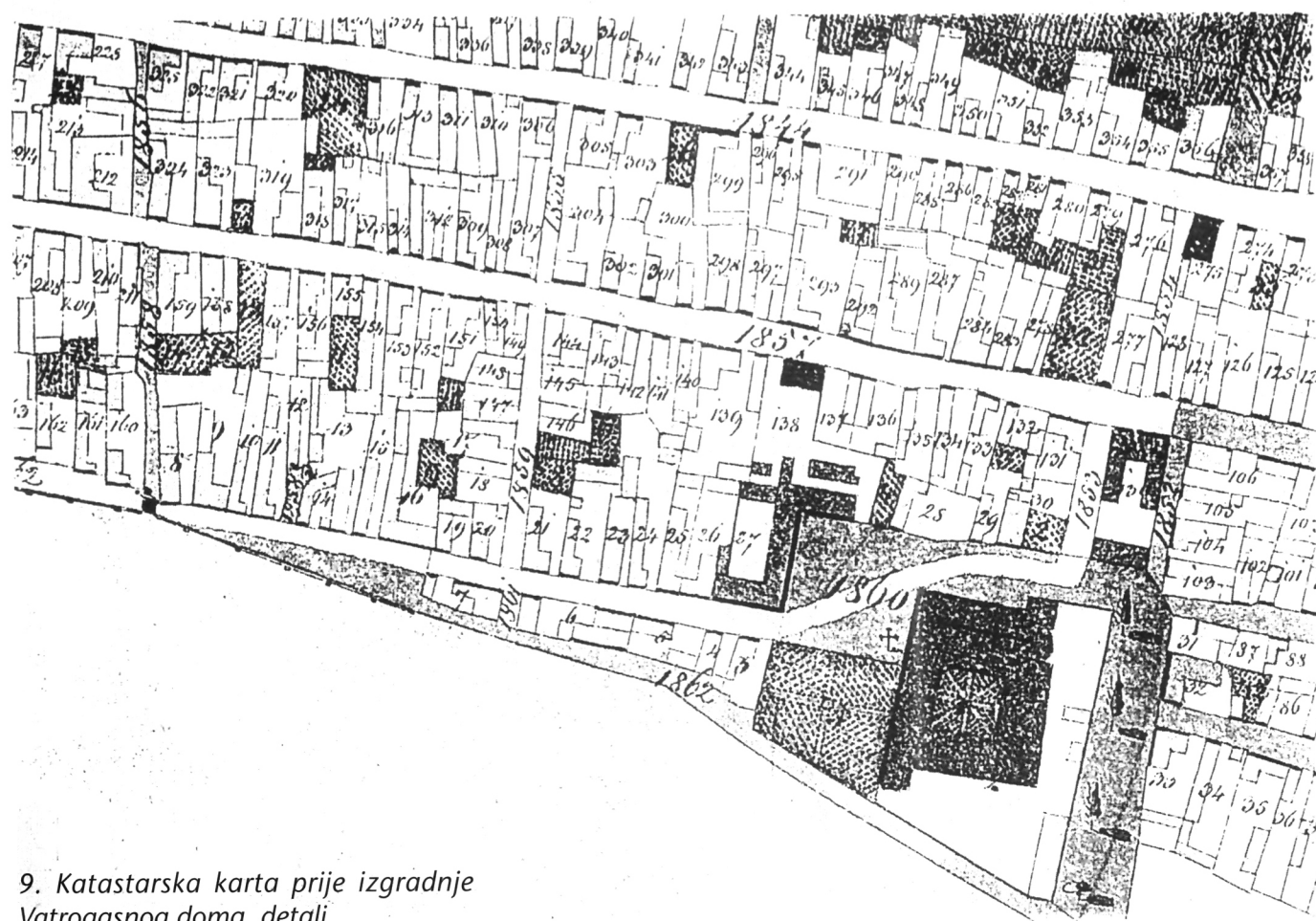
6. Plan tvrđave i grada 1763. Detalj s položajem samostana i okolnim prostorom.

8. Katastarska karta Vojnog komunitata Brod 1780 (Öconomische Mappa der Militar Communitaet Brood)

7. Plan o stanju tvrđave 1778. (Haupt Rapports Plan). Detalj Gornjeg varoša.

7

9. Katastarska karta prije izgradnje Vatrogasnog doma, detalj

10. Crkva Presvetog Trojstva,
razglednica

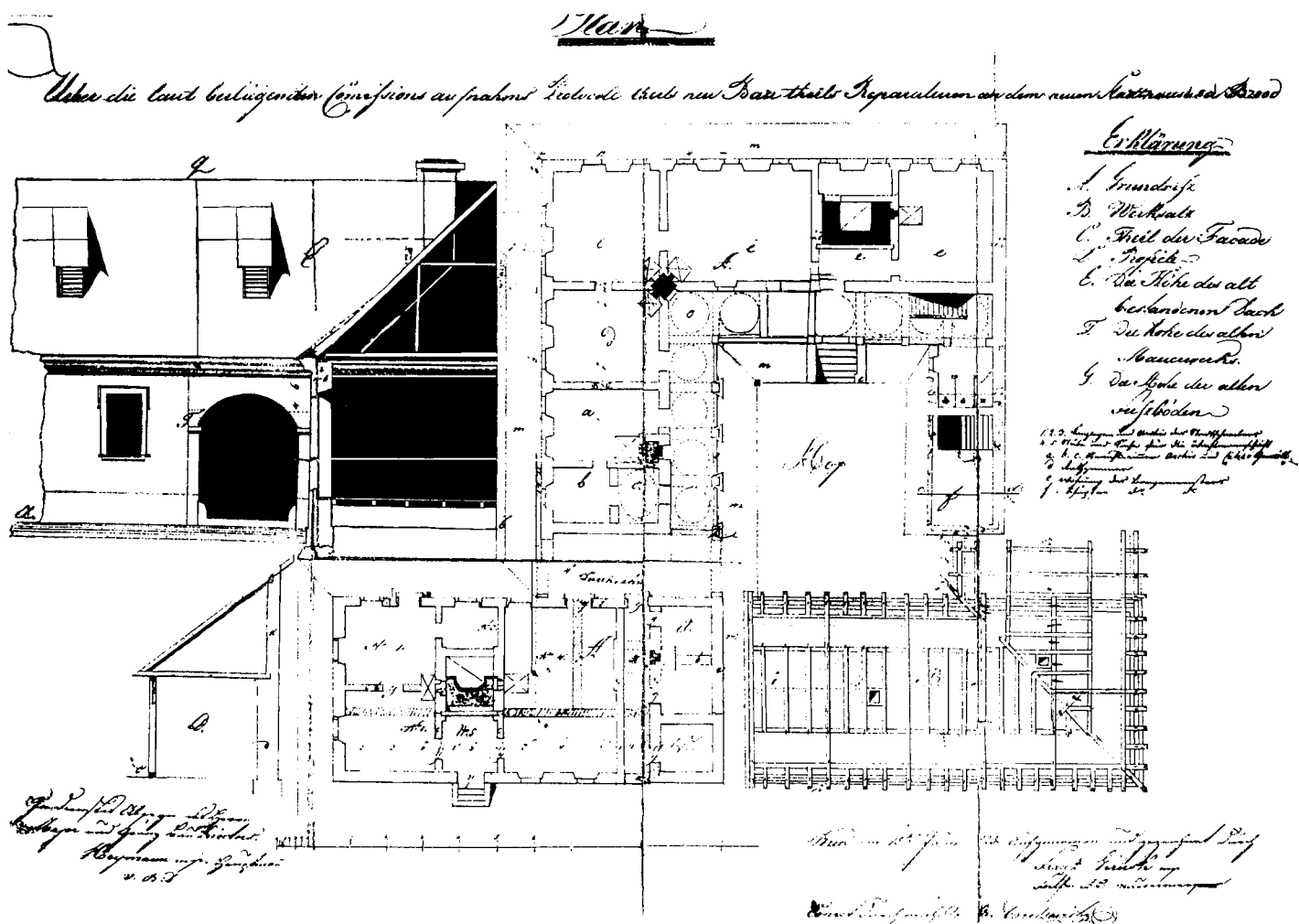

11. Trg Svetog Trojstva,
razglednica

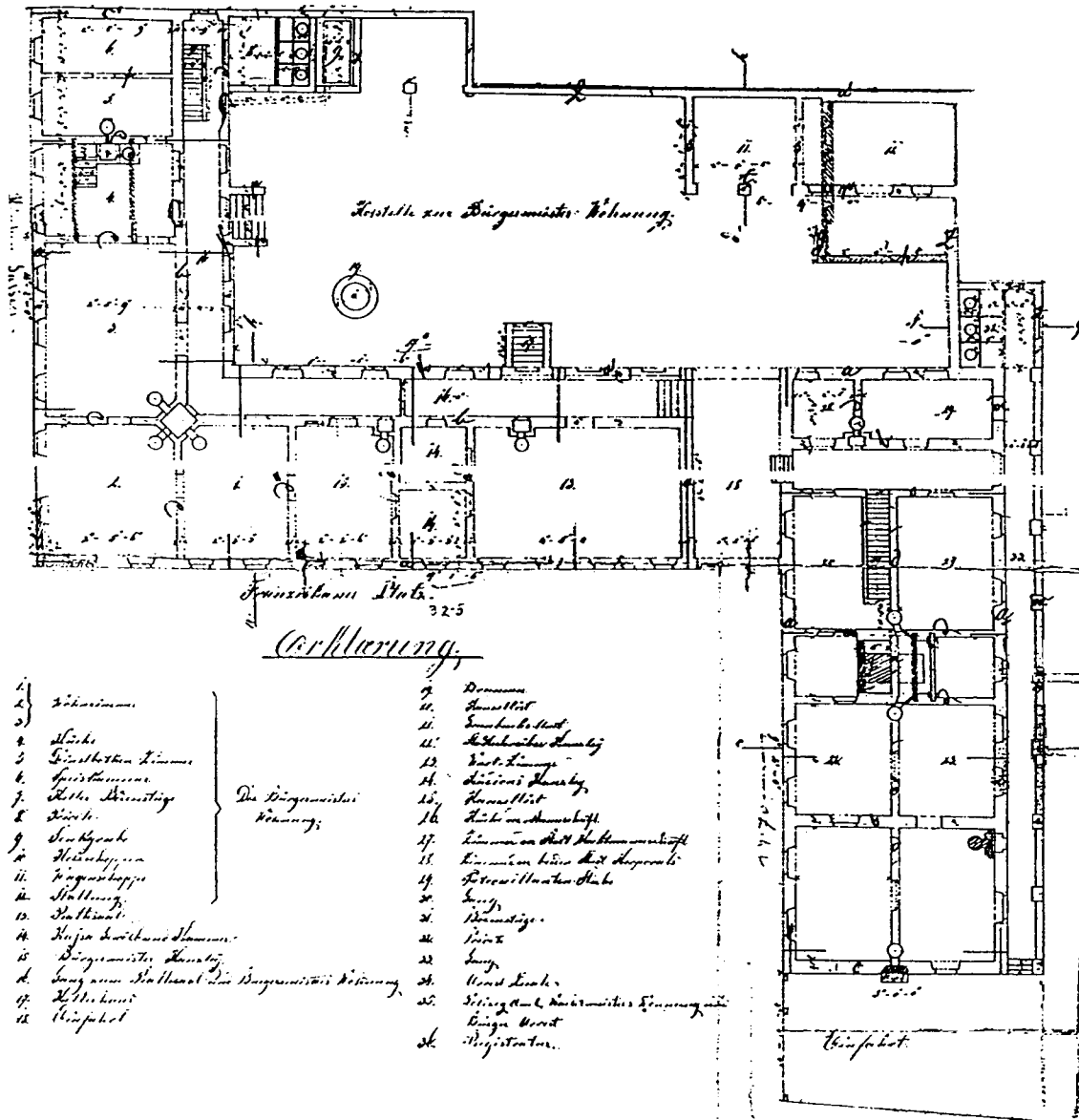

12. Pogled na franjevački
samostan i crkvu sv. Trojstva,
razglednica. Muzej Brodskog
Posavlja 1975.

13. Magistrat. Nact za obnovu i uredenje postojeće kuće 1823. (Plan über die laut beiliegenden Comissions aufnahms Protocoll theils neu Bau theils Reparaturen an dem neuen Stadthause zu Brod. 15/I 1823. Erklärung: A) Grundriß, B) Werksatz, C) Theils der Facade, D) Profile, E) Die Höhe des alt bestandenen Dach, F) Die Höhe des alten Mauerwerks, G) Die Höhe des alten Fussboden. Muzej Brodskog Posavlja

1. Wohnzimm.	} Die Bürgermeisters Wohnung;	7. Damm
2. Küche		8. Kuchentisch
3. Speisekammer		9. Kuchenschrank
4. Kuchenschrank		10. Kuchenschrank
5. Kuchenschrank		11. Kuchenschrank
6. Kuchenschrank		12. Kuchenschrank
7. Kuchenschrank		13. Kuchenschrank
8. Kuchenschrank		14. Kuchenschrank
9. Kuchenschrank		15. Kuchenschrank
10. Kuchenschrank		16. Kuchenschrank
11. Kuchenschrank		17. Kuchenschrank
12. Kuchenschrank		18. Kuchenschrank
13. Kuchenschrank		19. Kuchenschrank
14. Kuchenschrank		20. Kuchenschrank
15. Kuchenschrank	21. Kuchenschrank	
16. Kuchenschrank	22. Kuchenschrank	
17. Kuchenschrank	23. Kuchenschrank	
18. Kuchenschrank	24. Kuchenschrank	
19. Kuchenschrank	25. Kuchenschrank	
20. Kuchenschrank	26. Kuchenschrank	
21. Kuchenschrank	27. Kuchenschrank	
22. Kuchenschrank	28. Kuchenschrank	
23. Kuchenschrank	29. Kuchenschrank	
24. Kuchenschrank	30. Kuchenschrank	
25. Kuchenschrank	31. Kuchenschrank	
26. Kuchenschrank	32. Kuchenschrank	
27. Kuchenschrank	33. Kuchenschrank	
28. Kuchenschrank	34. Kuchenschrank	
29. Kuchenschrank	35. Kuchenschrank	
30. Kuchenschrank	36. Kuchenschrank	

14. Plan über des abgebrante und wieder herzustellende Magistrats Gebäude zu Brod. 1860. Muzej Brodskog Posavlja. (Repr. bez naslova koji je djelomice jedva čitljiv.)

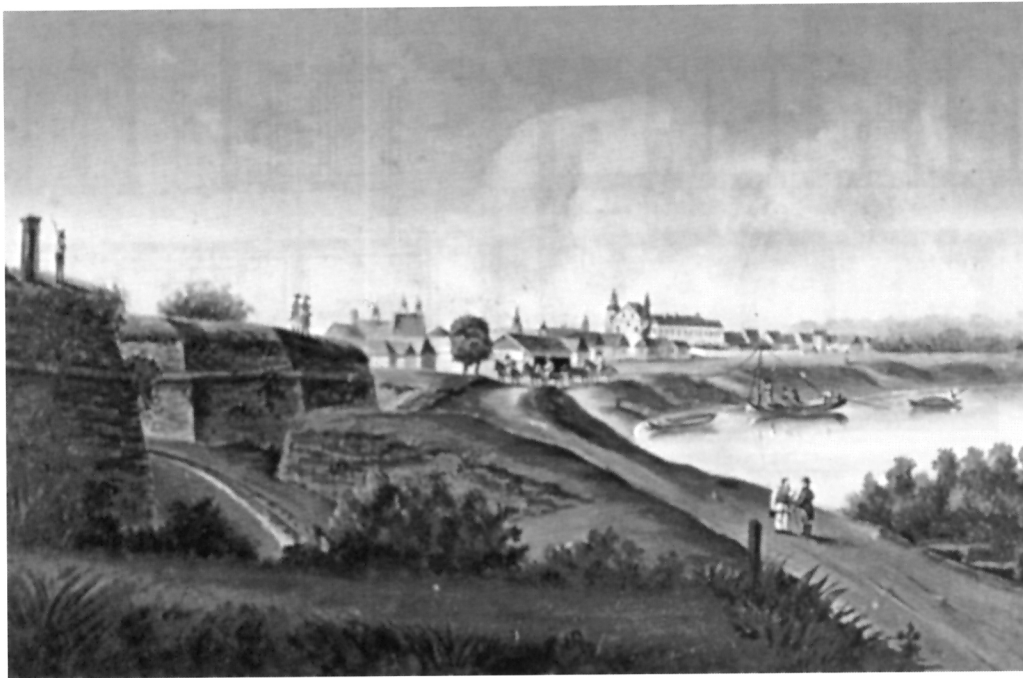
15. Muzej Brodskog Posavlja

16. Muzej Brodskog Posavlja
(dvorišna strana)

17. Muzej Brodskog Posavlja, južno pročelje na Šetalištu braće Radić

22. Franz Jaschke, *Ansicht der Festung Brod* (1807-1808). Kopija iz sredine 19. st. u Muzeju Brodskog Posavlja, orig. u Modernoj galeriji Zagreb. Na poledini razglednice: Slavonski Brod. Nepoznati slikar – tvrđava i grad Brod, sred. 18. st. Izd. Muzej Brodskog Posavlja

Olga Maruševski
The Holy Trinity Square in Slavonski Brod

The Holy Trinity Square is an enclosed space with just two entrances. It is surrounded by three buildings from three different stylistic periods. On the western end there is the Baroque church of Holy Trinity, the earliest of the three. The northeastern side is marked by a one story bourgeois home from the end of the 18th century, the future Magistrate, and today the Museum of the Brod Sava Valley. On the north, there is the historicist Fireman Hall from the beginning of the 20th century. The formation of that rather limited square area and the gradual construction of the Franciscan monastery can be seen on the plans of the fortress and the city from the War Archives in Vienna from the 18th century, and on the cadastre map of the Brod Military Unit from 1780, already marking the building where the Magistrate would be set up in 1823. Next, there was the project for the City Hall, instead of which the Firemen Hall was erected. With well-thought out multi-shade greenery as an extension of the former monastery garden enclosing the southern side, the square, as it eventually appears, belongs, within local framework, to the garden or decorative square type, something between a public and a private garden of the 18th century. This type of a square was often recommended by urban planner at the end of the 19th and the beginning of the 20th century.

Foto: Ratni arhiv u Beču – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8; Presnimljeno iz Toldija – 10, 11, 19; D. Klasiček – 12; Fototeka Instituta za povijest umjetnosti Zagreb – 15, 16, 17, 21